

Тема 4. ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Юридичні особи: поняття, ознаки, види.
2. Порядок створення та припинення юридичних осіб.
3. Організаційно-правові форми юридичних осіб в Україні.
4. Порядок державної реєстрації юридичних осіб.
5. Підстави для відмови в реєстрації юридичної особи.
6. Державна реєстрація припинення юридичної особи.

4.1. Юридичні особи: поняття, ознаки, види

Підприємництво юридичних осіб є більш складною організаційною формою фізичних чи інших юридичних осіб.

У законодавстві України *юридичними особами* визнаються організації, створені і зареєстровані у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем і відповідачем у суді (ст. 80 ЦК України).

До ознак юридичної особи традиційно відноситься:

- 1) організаційна єдність;
- 2) наявність відокремленого майна;
- 3) самостійність (виступає в правовідносинах від свого власного імені набуваючи майнові і особисті немайнові права та юридичні обов'язки);
- 4) самостійна юридична відповідальність (виступає в якості сторони процесуальних відносин, може бути позивачем стосовно своїх боржників і відповідно відповідачем перед своїм кредитором) та інші ознаки.

Юридичні особи – суб'єкти підприємництва наділені спеціальною правосуб'єктністю, яка визначається законодавством та конкретизується їх засновницькими документами. Правосуб'єктність структурних підрозділів підприємств в сфері підприємницької діяльності визначається

самим підприємством. Вони наділяються внутрішньогосподарською компетенцією і можуть приймати участь лише у тих правовідносинах, що складаються в межах даного підприємства між його підрозділами. В інших відносинах вони приймають участь від імені підприємства.

Переважно підприємницькою діяльністю займаються комерційні юридичні особи, основною метою яких є одержання прибутку.

Класифікація юридичних осіб:

1) залежно від виду речового права на належне юридичній особі майно:

а) ті, що володіють правом власності на майно (господарські товариства);

б) ті, які володіють правом повного господарського відання майном (державні підприємства);

в) ті, що володіють правом оперативного управління майном (наприклад, казенні підприємства, державні підприємства);

2) залежно від порядку їх створення, поділяються на: юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до законодавства. Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади або органу місцевого самоврядування.

3) за правами засновників юридичних осіб-учасників стосовно їх майна:

а) юридичні особи, учасники яких мають зобов'язальні права відносно них (господарські товариства);

б) особи, щодо майна яких їх засновники мають право власності або інше речове право (державні підприємства);

4) за організаційно-правовою формою:

а) господарські товариства (акціонерні, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні і командитні товариства);

б) державні і комунальні підприємства;

в) виробничі кооперативи.

У законодавстві України немає вичерпного переліку організаційно-правових форм. Не вміщує воно також і визначення терміну «організаційно-правова форма» суб'єктів підприємництва. Стаття 45 ГК України, що має назву «Організаційні форми підприємництва» зазначає лише, що підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, за вибором підприємця.

4.2. Порядок створення та припинення юридичних осіб

Законодавством передбачається кілька способів виникнення юридичних осіб. *Способи виникнення юридичних осіб:*

1) *розпорядчий порядок* полягає в тому, що власник майна або уповноважений ним орган приймає рішення (розпорядження) про створення організації та затверджує її статут або положення про неї (державні підприємства);

2) *нормативно-явочний (або реєстраційний) порядок* означає, що умови створення юридичної особи зафіксовані у законі (нормативному акті) у вигляді загального дозволу держави, але для виникнення конкретної організації потрібні вияв ініціативи (явка) її організаторів і реєстрація у відповідному органі (громадські організації);

3) *дозвільний порядок* утворення юридичної особи означає, що однією з необхідних умов її виникнення є дозвіл (згода) відповідного органу чи підприємства. *Наприклад, для створення юридичних осіб, діяльність яких пов'язана з громадською безпекою, забезпеченням правопорядку, грошово-кредитним обігом, охороною здоров'я громадян, здобуттям освіти, необхідним є одержання дозволу від відповідних державних органів;*

4) *договірний порядок* має місце у разі утворення юридичної особи шляхом укладення установчого (засновницького) договору особами, що

добровільно об'єднуються для досягнення певних цілей (господарські товариства).

Юридична особа може припинятися:

1) у результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам- правонаступникам;

2) у результаті ліквідації.

Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Порядок припинення юридичної особи в процесі відновлення її платоспроможності або банкрутства встановлюється Законом України від 30 червня 1999 року «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Обставинами, що зумовлюють припинення діяльності юридичної особи можуть бути: досягнення поставлених цілей (наприклад, після завершення об'єкта ліквідується будівельна організація, створена спеціально для його спорудження), або закінчення певного строку, на який було розраховано діяльність юридичної особи (наприклад, на час дії надзвичайних обставин).

Відповідно до ст. 105 ЦК України учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, зобов'язані негайно письмово повідомити про це орган, що здійснює державну реєстрацію, який вносить до єдиного державного реєстру відомості про те, що юридична особа перебуває у процесі припинення.

Крім того, вони призначають за погодженням з органом, який здійснює державну реєстрацію, комісію з припинення юридичної особи (ліквідаційну комісію, ліквідатора тощо) та встановлюють порядок і строки припинення юридичної особи.

Припинення юридичної особи внаслідок передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам може відбуватися шляхом:

– злиття;

- приєднання;
- поділу;
- перетворення.

Злиття передбачає припинення двох або більше юридичних осіб і передачу всіх прав та обов'язків одній новій створеній в результаті таких дій юридичній особі.

Приєднання передбачає припинення діяльності однієї юридичної особи і передачу всіх прав і обов'язків іншій юридичній особі.

Поділ передбачає припинення діяльності однієї юридичної особи і передачу у відповідних частках усіх прав та обов'язків кільком юридичним особам- правонаступникам.

При *перетворенні* юридичної особи одного виду в юридичну особу іншого виду (зміна організаційно-правової форми) до новоствореної юридичної особи переходять права та обов'язки попередньої.

Порядок припинення юридичної особи шляхом злиття, приєднання, поділу та перетворення визначається ст. 107 ЦК України.

Ліквідація юридичної особи може проводитись:

– за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;

– за рішенням суду про визнання судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, а також в інших випадках, встановлених законом. Вимога про ліквідацію юридичної особи може бути пред'явлена до суду органом, що здійснює державну реєстрацію, а також учасником юридичної особи.

Юридична особа є ліквідованою з дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення.

4.3. Організаційно-правові форми юридичних осіб в Україні

Організаційно-правова форма підприємницької діяльності – це сукупність майнових і організаційних відмінностей, способів формування майнової бази, особливостей взаємодії власників, засновників, учасників, їх відповідальності один перед одним і контрагентами.

Як випливає з названого поняття, організаційно-правова форма передбачає поєднання організаційних і правових ознак, що *характеризують особливості як створення юридичної особи, так і її діяльності*. Різноманіття зазначених форм діяльності обумовлене багатьма факторами, у тому числі й тим, що *кожна з форм має свої переваги та недоліки, які проявляються неоднаково залежно від сфери діяльності, масштабу суб'єкта тощо*.

Знання особливостей тієї або іншої організаційно-правової форми важливо в трьох аспектах:

1) вірно визначити ту форму, в якій підприємцю найбільш вигідно і зручно діяти та вчасно визначити необхідність зміни організаційно-правової форми у разі, якщо існуюча перестає задовольняти потребам підприємця;

2) при вступі в договірні відносини з контрагентами за угодами знання специфіки їх організаційно-правових форм дозволяє визначити їх майновий статус, характер відповідальності, з тим щоб уникнути невиправданого ризику;

3) певні види діяльності можуть здійснюватися винятково в тих формах, що зазначені в законодавстві.

Для досягнення поставленої мети будь-якої підприємницької діяльності – одержання прибутку, необхідна організація, що припускає її здійснення відповідно та в межах встановленого законом порядку.

Зазначений порядок зумовлений *формами власності, способами розмежування повноважень власника по управлінню належним йому майном, імперативними вимогами чинного законодавства, безпосередньою метою*

створення та спеціалізацією підприємця, бажанням самого засновника (засновників) тощо.

Організаційно-правова форма підприємницької діяльності **вказує на особливості правового положення власника майна, порядок здійснення ним повноважень по керівництву, визначає дозволені чинним законодавством види діяльності, керівні органи, межі та порядок відповідальності за підприємницькими зобов'язаннями.**

Вивчення та врахування даних особливостей сприяє оптимальній організації підприємництва в тій або іншій сфері бізнесу, дозволяє більш цілеспрямовано досягати поставленої мети, звівши до мінімуму елементи ризику при її здійсненні, та найбільш сприйнятним для себе способом забезпечити захист своїх законних підприємницьких прав та інтересів.

Згідно статті 83 ЦК України «Організаційно-правові форми юридичних осіб», юридичні особи можуть створюватись у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом.

Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом. У свою чергу, товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. Так, товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як **господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи.**

Непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками.

Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання

(виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

Волевиявлення підприємця є основним фактором у виборі організаційно-правової форми підприємництва. Це підкреслено в принципах підприємництва, закріплених у ст. 44 ГК України та охоплюється ст. 42 Конституції України. *Але таке волевиявлення не може базуватися виключно на суб'єктивному сприйнятті, а повинно враховувати об'єктивні тенденції та передусім вітчизняну практику.* Організаційно-правова форма повинна відображати правові, культурні та соціальні цінності, менталітет. Мова йде про намагання відмовитись від бездумного запозичення іноземних форм та назв.

Підприємницька діяльність юридичних осіб передбачає вирішення проблеми, пов'язаної з формуванням статутного фонду, визначення взаємовідносин між засновниками юридичної особи, порядком розподілу прибутку і збитків у результаті підприємницької діяльності та інші.

Нерідко в літературі вживається термін «*підприємницька фірма*», що визначає як організаційно-правову форму вказаної діяльності громадян (фізичних осіб) і організацій (юридичних осіб), або як такий різновид підприємницької діяльності, що допускає залучення праці найманих працівників.

Поняття «підприємницька фірма» значною мірою має умовний характер, оскільки в законодавстві немає такого визначення. Натомість ЦК України закріпив визначення такого поняття як «*підприємницьке товариство*», яким визнаються товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками.

4.4. Порядок державної реєстрації юридичних осіб

Для проведення державної реєстрації юридичної особи засновник (засновники) або уповноважена ними особа повинні особисто подати

державному реєстратору (надіслати поштовим відправленням з описом вкладення або в разі подання електронних документів подати опис, що містить відомості про надіслані електронні документи, в електронній формі) *такі документи*: заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації юридичної особи; примірник оригіналу (ксерокопію, нотаріально засвідчену копію) рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи у випадках, передбачених законом; два примірники установчих документів (у разі подання електронних документів – один примірник); документ, що засвідчує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичної особи. У разі подання електронних документів для проведення державної реєстрації юридичної особи підтвердженням внесення плати за проведення державної реєстрації юридичної особи є примірник електронного розрахункового документа, засвідченого електронним цифровим підписом; інформацію з документами, що підтверджують структуру власності засновників-юридичних осіб, яка дає змогу встановити фізичних осіб-власників істотної часті цих юридичних осіб.

У разі утворення юридичної особи на підставі модельного статуту в реєстраційній картці на проведення державної реєстрації юридичної особи проставляється відповідна відмітка з посиланням на типовий установчий документ.

У випадках, що передбачені законом, крім документів, які передбачені Законом України від 15 травня 2003 року «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», додатково подається (надсилається) копія рішення органів Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України про надання дозволу на узгоджені дії або на концентрацію суб'єктів господарювання.

У разі державної реєстрації фермерського господарства крім документів, які передбачені Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», додатково подається копія Державного акта на право приватної власності засновника на землю або копія Державного акта на

право постійного користування землею засновником, або нотаріально посвідчена копія договору про право користування землею засновником, зокрема на умовах оренди.

У разі державної реєстрації юридичної особи, засновником (засновниками) якої є іноземна юридична особа, крім документів, які передбачені Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», додатково подається документ про підтвердження реєстрації іноземної особи в країні її місцезнаходження, зокрема витяг із торговельного, банківського або судового реєстру, який відповідає вимогам Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для проведення державної реєстрації юридичної особи, якщо вони не передбачені Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Якщо документи для проведення державної реєстрації юридичної особи подаються засновником юридичної особи, державному реєстратору додатково пред'являється його паспорт.

Документи, які подані для проведення державної реєстрації юридичної особи, приймаються за описом, копія якого в день надходження документів видається (надсилається поштовим відправленням) засновнику або уповноваженій ним особі з відміткою про дату надходження документів.

Дата надходження документів для проведення державної реєстрації юридичної особи вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

Подання електронних документів для проведення державної реєстрації юридичної особи державному реєстратору засновником (засновниками) або уповноваженою ним (ними) особою здійснюється виключно для засвідчення державним реєстратором факту створення юридичної особи.

Подання засновником (засновниками) або уповноваженою ним (ними) особою документів державному реєстратору для проведення державної

реєстрації змін до установчих документів юридичної особи здійснюється виключно на паперових носіях без подання електронних документів.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації юридичної особи є *датою державної реєстрації юридичної особи*.

Строк державної реєстрації юридичної особи не повинен перевищувати три робочих дні з дати надходження документів для проведення державної реєстрації юридичної особи.

Не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації юридичної особи державним реєстратором видається (надсилається поштовим відправленням) засновнику або уповноваженій ним особі один примірник оригіналу установчих документів з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи та виписка з Єдиного державного реєстру.

Порядок передачі державному реєстратору ідентифікаційних кодів Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України для внесення їх до реєстраційної картки визначається спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації та спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері статистики.

Державний реєстратор *у день державної реєстрації юридичної особи* зобов'язаний передати відповідним органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи.

Підставою для взяття юридичної особи на облік в органах статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України є надходження до цих органів відомостей з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи.

4.5. Підстави для відмови в реєстрації юридичної особи

Підставами для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи є: невідповідність відомостей, які вказані в реєстраційній картці на проведення державної реєстрації юридичної особи, відомостям, які зазначені в документах, що подані для проведення державної реєстрації юридичної особи; невідповідність установчих документів вимогам Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»; порушення порядку створення юридичної особи, який встановлено законом, зокрема: наявність обмежень на зайняття відповідних посад, встановлених законом щодо осіб, які зазначені як посадові особи органу управління юридичної особи; невідповідність відомостей про засновників (учасників) юридичної особи відомостям щодо них, які містяться в Єдиному державному реєстрі; наявність обмежень щодо вчинення засновниками (учасниками) юридичної особи або уповноваженою ними особою юридичних дій, які встановлені Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»; наявність в Єдиному державному реєстрі найменування, яке тотожне найменуванню юридичної особи, яка має намір зареєструватися; використання у найменуванні юридичної особи приватного права повного чи скороченого найменування органу державної влади або органу місцевого самоврядування, або похідних від цих найменувань, або історичного державного найменування, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України; невідповідність найменування юридичної особи вимогам закону щодо найменування окремих видів юридичних осіб (банк, кредитна спілка, недержавний пенсійний фонд тощо); встановлена іншими законами заборона використання у найменуванні юридичної особи певних термінів, аббревіатур, похідних термінів.

Відмова у проведенні державної реєстрації юридичної особи з інших підстав не допускається.

За наявності підстав для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи державний реєстратор зобов'язаний не пізніше трьох робочих днів з дати надходження документів для проведення державної

реєстрації видати (надіслати поштовим відправленням з описом вкладення) засновнику або уповноваженій ним особі повідомлення про відмову в проведенні державної реєстрації із зазначенням підстав для такої відмови та документи, що подавалися для проведення державної реєстрації юридичної особи, відповідно до опису.

У разі відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи реєстраційний збір не повертається.

Після усунення причин, що були підставою для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи, засновник (засновники) або уповноважена ними особа можуть повторно подати документи на проведення державної реєстрації юридичної особи, які розглядаються у порядку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» для проведення державної реєстрації юридичної особи.

Відмову в проведенні державної реєстрації юридичної особи може бути оскаржено в суді.

4.6. Державна реєстрація припинення юридичної особи

Юридична особа є такою, що припинилася, з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію припинення юридичної особи.

Для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи заявник повинен подати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстраторові оригінал або нотаріально засвідчену копію рішення засновників (учасників) або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи.

У випадках, встановлених законом, крім документів, що передбачені Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-

підприємців», додатково подається документ, який підтверджує одержання згоди відповідних органів державної влади на припинення юридичної особи.

У разі припинення юридичної особи шляхом злиття або приєднання рішення щодо припинення юридичної особи підписується уповноваженими особами юридичної особи або юридичних осіб, що припиняються, та юридичної особи- правонаступника.

Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи, якщо вони не передбачені Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Якщо документи для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи подаються особою, яка згідно з відомостями, внесеними до Єдиного державного реєстру, має право вчиняти юридичні дії від імені юридичної особи без довіреності, державному реєстратору додатково пред'являється паспорт.

Якщо такі документи подаються іншим представником юридичної особи, державному реєстратору пред'являється паспорт та додатково подається примірник оригіналу (ксерокопія, нотаріально засвідчена копія) документа, що засвідчує повноваження такого представника.

Документи, які подані для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи, приймаються за описом, копія якого в день надходження документів видається (надсилається поштовим відправленням) заявнику з відміткою про дату надходження документів.

Дата надходження документів для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

Державний реєстратор вносить до Єдиного державного реєстру запис про призначення комісії з припинення *не пізніше наступного робочого дня з дати отримання (надходження) зазначених відомостей.*

Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи, які подані для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи у випадках, передбачених законодавством.

Про залишення документів, які подані для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи, без розгляду заявнику не пізніше наступного робочого дня з дати їх надходження державним реєстратором видаються (надсилається поштовим відправленням з описом вкладення) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення документів без розгляду та документи, що подавалися для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи, відповідно до опису. Залишення документів для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи без розгляду не перешкоджає повторному зверненню до державного реєстратора в загальному порядку після усунення причин, що були підставою для залишення цих документів без розгляду.